

Fogzománcból olvashatók ki a népvándorlási útvonalak

A Kárpát-medence kora középkori etnikai és kulturális átalakulásával kapcsolatban eddig kevés figyelmet kapott a betelepülő és a helyi népek együttélésének, közös kultúrateremtésének folyamata. Az Európában jelenleg tapasztalt migrációs jelenségek különös aktualitást adnak a másfélszáz évvel ezelőtti népvándorlási hullám megismerésének. A történelem ugyan ritkán szolgáltat egyértelmű, követendő példákat, de a folyamatok objektív tanulmányozása szélesítheti látókörünket, és segíthet a jobb megoldások megtalálásában.

Az NKFI Alap Kutatási témapályázatok programjában támogatott komplex, multidiszciplináris kutatás régi és új módszerek ötvöztetésével ad pontosabb képet arról, hogyan változott a Kárpát-medence – benne a mai Magyarország területének – népessége a Kr. u. 5–7. században, és hogy miként hozhatók összefüggésbe az életmód változásai a folyamatos népi és kulturális átalakulásokkal. A sírokban talált tárgyi leletekből és a temetkezési, települési szokások változásából azonban a hagyományos régészeti és fizikai antropológiai módszerekkel már csak korlátozottan juthatunk új információkhoz. Ezért keresi a magyar-német kooperációban megvalósuló bioarcheológiai projekt a régészeti leletek új értelmezési lehetőségeit a hazai népvándorlás kori régészetben eddig még kevésbé alkalmazott modern természettudományos eljárások bevonásával. Amellett, hogy az új eredmények elősegítik a honfoglalás előtti kulturális örökségünk jobb megismerését, és adalékkal szolgálnak a mai Magyarországon élő népesség önképéhez, segíthetnek megérteni a migráció korokon átnyúló, örök természetét is. Kik mikor és miért indulnak el? Kik miért és hogyan maradnak?

A kutatócsoport több korabeli temető (Budakalász, Kölked, Szeleste, Mözs stb.) csontváz-leleteit vizsgálja, hogy az ott eltemetett egyedek életében bekövetkezett vándorlásokról és életmódváltozásokról új információkhoz jusson. Az egykori hun, gepida, langobárd és avar lakosok egészségi állapotának felmérését régészeti illetve fizikai antropológiai elemzés alapozza meg, amelyet magyar kutatók végeznek, minden eddiginél nagyobb számú mintán. 2016 júniusától zajlanak a minták izotópos vizsgálatai a mannheimi Curt-Engelhorn Zentrum Archäometrie által jegyzett társ pályázat keretében dr. Corina Knipper vezetésével. Ezt a német kutatásfinanszírozó intézmény (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG) több mint 300 000 euróval támogatja.

Az izotópos vizsgálattal az egyének származási helye és mobilitása térképezhető fel a fogakban és a csontokban található stroncium elemzése révén. Ennek az elemnek az aránya ugyanis mindig jellemző egy adott földrajzi környezetre, és belekerülve a vizekbe, növényekbe, az ezeket fogyasztó helyiek csontszövetében is lenyomatot hagy. Gyermekek és fiatalokban a stroncium a fogzománcban konzerválódik, ahol az egyén élete végéig utal a származása földrajzi helyére. Más csontokban viszont a csontszövet folyamatosan átalakul, ezért a stronciumizotópok aránya ott azt a helyet tükrözi, s az egyén a halála előtti években élt. Ezzel a módszerrel egy adott környezetben jól elkülöníthetők a helyiek és az első generációs bevándorlók, kimutatható a kapcsolat együtt mozgó személyek között, valamint megállapítható, hogy a nem helyi személyek ugyanarról a területről származtak-e. A vándorlás követésére lehetőséget ad a különböző társadalmi helyzetű egyének életrajzának, életmódjának rekonstrukciója is. Erről a stabil szén- és nitrogénizotópok adatainak elemzése árulkodik, hiszen a csontokba épülve őrzik a rendszeresen fogyasztott táplálék nyomelemeinek összetételét. A szénizotópok arányát a növények fotoszintézisének típusa határozza meg, ezen belül jól elkülöníthetők pl. a szárazföldi illetve vízi eredetű élelmiszerek vagy akár a kölesfogyasztás mint jellegzetesség. A nitrogénizotóp aránya a szervezetben nagyobb mértékű húsfogyasztásra, tehát magasabb társadalmi státusra utal.

Genetikai vizsgálatok segítségével pontosítható a betelepülők és helyiek aránya a kialakuló új közösségekben, megállapítható a jövevények eredete. Az MTA BTK Régészeti Intézetének Archeogenetikai Laboratóriuma által elvégzendő DNS-vizsgálatok képesek azonosítani a különféle haplotípusokat – genetikai pozíciók egyedi elhelyezkedési kombinációit a kromoszómán –, ami egy-egy népcsoport összetételéről, egyének rokonsági fokáról, vándorlási útvonalairól szolgál újabb objektív adatokkal. Ezek elemzése még érthetőbbé teszi az avar kori társadalmi elit összetételét, kapcsolatait és mobilitását.

A különböző vizsgálatok eredményeinek tudományterületeken átívelő kiértékelésével új történeti interpretáció születik; a módszerek sokrétűsége a népvándorlás régészeti emlékeinek és a már ismert jelenségeknek az átfogó újraértelmezését teszi lehetővé. A rokon társadalomtudományok és a legmodernebb természettudományok új szempontjainak tudományos szintézisének több kutatógenerációt felölelő, nemzetközi csapat dolgozik.

Együttműködő intézmények:

- [ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Budapest](#)
- [Curt-Engelhorn Zentrum Archäometrie, Mannheim](#)
- [ELTE TTK Embertani Tanszék, Budapest](#)
- [MTA BTK Régészeti Intézet, Archeogenetikai Laboratórium, Budapest](#)
- [Magyar Természettudományi Múzeum, Embertani Tár, Budapest](#)
- [Balatoni Múzeum, Keszthely](#)
- [Janus Pannonius Múzeum, Pécs](#)
- [Savaria Múzeum, Szombathely](#)
- [Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd](#)

A kutatóknak a témához kapcsolódó korábbi támogatott projektjei:

- [2001-2005: A budakalászi avar temető feldolgozása – K 34196 \(1,447 millió Ft\)](#)
- [2006-2009: Népvándorlás kori germán és avar leletkorpuszok – K 6178 \(12,384 millió Ft\)](#)
- [2010-2013: A magyarországi népvándorlás kori leletanyag feldolgozása – K 91094 \(4,897 millió Ft\)](#)
- [2010-2015: A magyarországi népvándorlás kori leletanyag feldolgozása – K 81891 \(14,135 millió Ft\)](#)
- [2014-2016 A budakalászi vadászjelenetes késő antik korsó – PUB-K 111060 \(1,659 millió Ft\)](#)

Pályázati projekt: [NN 113157](#)

Mobilitás és a népesség átalakulása a Kárpát-medencében a Kr. u. 5-7. században: Változó társadalmak és identitások

Időtartam: 2014. október – 2017. szeptember

Projektvezető: Vida Tivadar (régész, az ELTE BTK tanszékvezető egyetemi docense, a Régészettudományi Intézet igazgatóhelyettese)

A hazai támogatás összege: 45,178 millió Ft